

M. PAULI JUUSTEN,
EPISC. QUONDAM AB.
CHRONICON EPISCOPORUM
FINLANDENSIIUM,
ANNOTATIONIBUS ET SYLLOGE MONU-
MENTORUM ILLUSTRATUM.

CUJUS
PARTICULAM VII,
CONS. FAC. PHILOS. R. ACAD. ABOËNSIS,
PRÆSIDE
HENRICO GABRIELE
PORTHAN,

ELOQ. PROFESSORE REG. ET ORD.

Publicæ bonorum censuræ submittit

JOHANNES FORSBOM,

ABOËNSIS,

In AUDITORIO MAJORI die XXIX Martii
A. MDCCLXXXVIII,

H. A. M. S.

A B O Æ, Typis FRENCKELLIANIS.

7.

THESIS I.

Qui omnia hominis officia simul esse officia in Deum meminerit; haud existimabit, officio cuicunque in Deum *directo*, alia quaecunque officia semper esse postponenda.

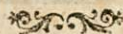
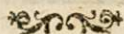
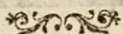
Thef. II. Aleatores plerique aut sunt fraudatores, aut fiunt.

Thef. III. Qui ex solo procreandi beneficio Parentibus jus in liberos adeo nasci amplum putant, ut hoc nomine imperium in eos exercere, aut vendere eosdem in servitutem, aut servorum loco habere, recte queant, eo errant turpius, quo certius est, ne pietatis quidem officium filium parenti debere; qui, belluis barbarior, subolis suæ educandæ nullam prorsus curam adhibuit: qualem spurii plerique sortem experiuntur.

Thef. IV. De Imperio Despotico, quod vulgo horrent homines, confusas tamen valde ideas multi fovendi. Accurate loquendo, illud ubique locum habet ubi legibus constantibus ac consilio certo latis civitas non regitur, nec arbitrio, temeritati, & cupiditatibus imperantis, ulli positi sunt obices. Quin itaque securitati & libertati personali inimicum hoc malum imperia Aristocratica & Democratica æque ac Monarchica premere queat, dubium non est: quod ita esse, etiam Historia suo confirmat testimonio.

Thef. V. Oratores Sacri, qui Technica temere frequentant vocabula, æque ac qui stili curam nimis negligentes, barbara aut obsoleta adhibent, in perspicuitatis sectandæ summam legem graviter peccant. Sed nec ab eadem culpa immunes sunt, qui ornatui nimium studentes, a populari dicendi ratione prorsus recedunt.

Thef. VI. Conversione libri cujuscunque ex una lingua in aliam verbotenus facta, nihil potest esse absurdius: quod ridiculum consilium, turpis ignorantie vulgo, factum, cum fidei nomine in interpretando homines inepti defendere volunt, injurii non minus in auctorem quam lectores plerumque sunt.





tur (66), missa facientes, ad recentiores certioresque epochas Fennix a Svecis devictæ subjectæque considerandas persequendasque porro progredimur.

(c) De *Religione Fennorum Pagana* fuse agunt PET. BÅNG *Priscor. Svec. Gothorum Eccles. s. Hist. Eccles.* L. VI, C. VI & VII, GABR. ARCTOPOLITANUS *Diff. de Orig. & Religione Fennorum* (Ups. Præs. FAB. TÖRNER 1728, 4:o) C. II, & CHRIST. LENCQUIT *Diff. de Superstitione Veterum Fennorum* (hic Aboæ 1782, 4:o editæ) P. I & II; quibuscum cfr. WEXIONIUS *Epit. Descr. Sveciæ, Gothiæ, Fennigæ &c.* L. X, C. 2. Fundus vero, cui plerique innituntur, est MICH. AGRICOLÆ *Carmen* quod versioni Fennicæ Psalterii Davidici, Stockh. 1551 in 4:o editæ, Præfationis loco præmisit, unde BÅNGIUS & ARCTOPOLITANUS l. l. c. c. verba quæ huc præcipue faciunt repetierunt. Cfr. etiam *Tidn. utgifne af et Sällskap i Åbo*, 1778, p. 93, 96, 113 sq. & *Diff. nostræ de Poësi Fennica* p. 86 sqq. Paucis ut quæ de Religione illa majorum nostrorum constant, complectamur, plures quidem veneratos fuisse Deos (Jumalat) reperimus, quos partito quasi imperio universæ naturæ rebusque maxime humanis præesse credebant; quibus utrum unum aliquem summum atque reliquorum quasi Regem præfecerint, non liquet: imagines vero aut effigies eorum effinxisse nullas, neque vel Tempia vel Sacerdotes cultui eorum consecrassæ, sed *loca* tamen sacra, ac maxime *Lucos, arbores &c.* sacras habuisse, magnæque & multiplici superstitione laborasse, certum est. Agnoscere in his similitudinem manifestam cum aliarum gentium simplicissima-

N

fima-

(66) Vid. LAGERBRING l. c. I D. IV C. §. 1, p. 128 (cfr. §. 4, p. 132); V C. §. 19, 22, p. 168, 169, 173 sqq: qui fontes simul, more suo, diligenter indicat.

firmarum moribus licet (cfr. JENS KRAFT *Sitten der Wilden*, III Abh.). Sic de veteribus *Pelasgis* HERODOTUS testatur: *ab initio Deos suos sine nominibus* sc. postea receptis? Fenni autem nomina diis suis, ex officiis aut munere eorum desumpta, antiquitus jam tribuisse videntur) & *sine forma ac specie coluisse*, Lib. II, C. 50-53; ac VARRO apud AUGUSTINUM (*de Civitate Dei* L. IV, 31) *Antiquos Romanos plusquam CLXX annos Deos sine simulacro coluisse*, perhibet; cfr. PLUTARCHUS in *Numa*. Fennos porro nostros *festa quidem Diis suis annua dicasse*, cultumque iis tribuisse novimus, quibus occasionibus *sacrificia* quoque iis obtulisse probabile est (67)? an vero victimas mactaverint, dubium videtur: certe nec *hostia* aut *immolandi* vocabulo vernacula gaudet, nec alia ejus moris vestigia supersunt.

Qui jam ante R. ERICI *sancti* expeditionem, notitiam quandam Christianæ religionis ad Fennos nostros pervenisse existimant; argumentorum loco non nisi conjecturas adferunt suas, easque valde improbables. Agmen ducit auctor incertus *Chronici Finlandiæ* apud NETTELBLAD-
TIUM

(67) Caret sane vernacula *sacrificii* nomine domestico; *Uhri* enim a Svecico *Offer* esse deslexum, facile apparet. Sed vocabulum *Wero*, *tributum*, forte apud nos, ut apud Lappones, (quibus idem & *tributum* & *sacrificium* significat) a re sacra ad civilem traducium, post adoptatam religionem Christianam alteram illam significationem amisit? Ceterum vocabula *Yohâ sanctus*, *tumartaq sese incurvare*, *adorare*, &c. religioni prisce deberi, verisimile est. *Biarmiorum* autem exemplum, quos Narrationes Islandorum & Tempa habuisse & idola aradunt, ad nostros majores applicari nullo modo potest, si vel maxime illas veras esse detur; apud Biarmios enim opulentia luxusque major, aliarumque gentium commercium, potuit tales genuisse mores. Nec tamen credibile est, Biarmiorum idolo *nomen* *Tumala proprium* fuisse; sed Norwegi linguæ ignari appellativum, *Deum* in genere significans, cum proprio (quod jam ignoramus) facili errore confuderunt.

TIUM I. c. I St. p. 113; cujus sententiam Ill. editor cupidius quam par erat, amplectitur, ib. Not (29) & p. 63, not. (3) ad Præfat. *Chronici Juusteniani*. Quam levis sit anonymi illius auctoritas, sæpe jam significavimus: quodque argumenti loco ad confirmandum assertum suum commemorat, *varias Russicas picturas in quibusdam templis Finlandiæ, præsertim in Carelia, superesse*, quam ineptum sit, facile quisque videt. Primum enim omnino falsum est, ullas tales picturas Russicas ullo in templo Finlandiæ, extra Careliam quidem, repertas aut visas fuisse; nec in ipsa illa Careliæ parte quæ ad Russos olim pertinuit, in aliis templis quam quæ cultui divino hominum Græcæ religioni addictorum inservierunt, occurrisse scio, quorum notum est totam structuram ac rationem a nostrorum more templorum abire: nisi forsitan tabula aliqua casu ex Russicis aut terris aut templis in nostra aliquando translata fuit: qua de re mihi tamen nihil innotuit. Deinde, an homini vel parum acuto videri debet verisimile, tales ullas picturas tempore expeditionis *Ericianæ* esse antiquiores? Unde auctori constitit, eas vere fuisse Russicas? Etc. Sed nimis diu in narratione iudicioque tam puerili confutando, moramur. Nec majori probabilitate se commendant conjecturæ quas adfert auctor Diss. de S. Henrico P. I, Præf. p. 1 & 2, (qui tamen argumento ex Russicis illis picturis sumto, multum tribuere nec ille videtur), de Christianæ doctrinæ quantalacunque notitia, per famam & culta cum vicinis commerciis, ad Fennos propagata, ac de conatibus inprimis illo ævo superioribus, Botnienles (Orientales?) ad Christianam fidem adducendi. Recte itaque & JUUSTENUS noster primam Christianismi lucem opera demum R. ERICI sancti majoribus nostris illuxisse significat, & eandem sententiam disertè proficitur Auctor *Positionum Historico Politicarum*



carum e Chronico Episcoporum. Ejusdem excerptarum, Thef. III, (apud Ill. NETTELBLADT l. c. p. 92).

De ipsa, quam adhibitam fuisse probabile sit, majores nostros convertendi ratione, supra jam egimus p. 60, not. (32); cujus curatius cognoscendæ qui studio ducitur, conferre poterit vel Historiam Olai Tryggvons Norwegiæ Regis, vel Germanorum qui Lettos, Livones Estonisque subjugarunt & converterunt, agendi morem, apud GRUBERUM l. c. fuscè descriptum: plura ejusdem generis exempla ut præteream.

Indolem novæ Religionis, qualis tum erat, cujus quidem Fennis professio obtrudebatur, opus non est ut depingamus: vel ipsa ratio eandem propagandi, nonnisi in externis quibusdam ritibus formulisque, nihil aut parum certe intellectis, sitam fuisse, satis indicat. Informationem diligentem Baptismi solennitati præmittere, mos seculi parum curavit. (Cfr. ex. g. SCHÖNING *Norges Rites Hist.* II D. §. 93, p. 353 sqq.)

Sacerdotes aliquot, præter S. Henricum, & exercitum comitatos fuisse Svecicum, & hic locorum; cum ad cultum Divinum novæ coloniae dirigendum solenniterque peragendum, tum ad Fennorum conversionem urgendam relictos, veterum auctorum fide (re etiam ipsa idem suadente), credendum est; idque eo potius, quoniam *Templa* etiam, sacris celebrandis Christianis dicata, Regem victorem, autè suum e Fennia discessum, in his oris ædificasse, tradunt. ISRAEL certe ERLANDI dicit: *Baptisatis plurimis (Fennis), fundatis ecclesiis, positoque ibidem — b. Henrico Episcopo — institutisque ibi sacerdotibus, ac cæteris quæ ad religionem Christiani cultus pertinerent ordinatis,*

ad



ad Sueciam — remeavit. L. c. p. 9. Dubium quidem non est, quin paullo magnificentius hæc omnia extollere verbis, & ille & reliqui S. Regis laudatores, studuerint (cfr. VASTOVIVS l. c. Ed. Colon. p. 65 & 69, Benzeli. p. 62 & 67; BENZELIUS *Monum. Vet.* p. 34; LANGEBEK l. c. T. IV p. 598 & p. 600; *Brev. Aros. Fest. Sanctior.* Fol. 24): aliquas tamen cultui Divino celebrando consecratas mox fuisse ædes, templorum licet nomine haud dignas, verisimile utique videri debet. Neque repugnabimus, si ex numero *ecclesiarum* illarum (*Sirkior*) quas fundasse Regem asserunt, casas illas fuisse quis contendat, quarum reliquæ in *Plistaro* haud procul a Templo *Kumoönsi*, nec non in vicinia Templi *Nousensis*, ostentantur, in quibus S. Henricum docuisse, veteris traditionis fide narratur. Cfr. *Diff. de S. Henrico* P. I p. 51, & P. II p. 6, II & 15. *Rändämäkiensis* autem Templi, *S. Marie* dicati (quod omnium in Fennia antiquissimum esse non temere creditur, ac intra primum, a Christianæ religionis doctrina huc illata, seculum mature perfectum fuisse constat), fundamenta jam tum jacta fuisse, affirmare non audent; verum annum ejus conditi nosmet ignorare, simul fatentes.

Quomodo cæterum hic Sveci res constituerint, plane nescimus. Nullius neque Præfecti his terris nomen, neque instituti memoria, ad illa usque tempora pertinentis, superest. Non admodum magnam hic relictam fuisse Svecorum manum, probabile est; ut nec illorum qui sese victoribus mox submitterent Christianæque religionis sibi obrudi professionem paterentur, Fennorum insignem fuisse multitudinem, credere licet: quamobrem novam hanc provinciam, initio minus validam, gravibus hostium insultibus vexationibusque patuisse reperimus; cujus rei infra documenta obvenient. Multos in-

colarum, metu vis hostilis, in terras interiores recessisse, (Tavastorumque & auxisse numerum & in advenas Svecos odium excitasse), non improbabiliter disputatur (68): uti nec a vero abhorret, alios, ac maxime Sinus Fennici accolas, vel ad Carelios sese Ingrosque recepisse, vel mari trajecto ad Estones fugisse, ac magis etiam infensos hos populos in Svecanum Christianumque nomen reddisse; quorum mox in novam Ecclesiam Fennicam verum furorem armaque fuisse, reperimus. Nec tamen negamus, Lapponibus quoque hanc epocham infaustam fuisse; quorum sedes australiores, Fennis ad interiora Finlandiæ loca catervatim migrantibus, coarctatas ademptasque sibi sensim, credere licet.

Longe vero meliorem Fennos, quamprimum Svecorum adjicerentur imperio, quam cognatos sibi Estonas (qui non multo post a Germanis quibusdam subjugati miseraque servitute oppressi sunt (69)), expertos fuisse sortem, nemo nescit. Nemini personalis sua erepta fuit libertas; bona & prædia sua victis, quotquot victoris sese imperio submittebant, sensimque toti sic populo, relicta sunt (70), cui eodem quo victores frui jure concessum
mox

(68) *Diff. de S. Henrico* P. II, p. 5. Istam autem Fennorum in superiores provincias fugam, demum Lapponibus originem pariter ac nomen dedisse, (cujus asserti auctores ibidem SCHEFFERUS & NETELBLADIUS laudantur) admodum infelix est conjectura. Vid. quæ supra monuimus p. 80, not. (52): cfr. HÖGSTRÖM *Beskr. öfver Lapmark*. C. 2, §. 4, p. 40.

(69) Cfr. GRUBERI *Orig. Livon.* passim, alique rerum Livonicarum & Estonicarum scriptores.

(70) Quia reliquis Fennis, paullatim sese submittentibus, agros non fuisse ademptos reperimus, sed omnes in civitatem receptos; probabile est, eas terras quas colonis Svecis in ora maritima australiori



mox esse reperimus. Itaque vere felicem non uno nomine majoribus nostris rerum hanc conversionem fuisse, censendum est, dudumque agnovit grata posteritas, & religionis & literarum notitia, cultu vitæ civilis moribusque humanioribus, sensim aucta.

(d) Ut *Finnorum* (*Fennorum*, *Finnonum* l. *Fennonum*) nomen, genti ipsi ignotum, atque a Norwegis olim Laponicæ primum nationi inditum, deinde vero ad nostros quoque majores (ob deprehensam vel creditam gentis utriusque cognationem) traductum, cujus sit vel originis vel primæ significationis, nos latet; ita unde *Tavastorum* & *Tavastie* vocabulum (*Tavaster* & *Tavastland*) originem traxerit, quidque proprie denotet, prorsus item ignoramus. Ipsi quidem terram suam *Samme* vel *Samenmaa*, seque ipsos *Sameläiset* vocant; quorum verborum etymologiam æque parum cognoscimus.

Illam provinciam, licet præter Lappones, incolas generis quoque Fennici, jam ante expeditionem R. Erici *sancti* habuisse, non dubitemus; tamen hujus occasione eventus novis coloniis auctam fuisse, valde probabile putamus, earumque adventu odium in Svecos, maritimæ oræ dominos, aut excitatum esse aut vehementer auctum, pariter credimus. Infestos certe in Syecorum coloniam
ani-

insulisque tributas videmus, a pristinis vacuas relictas esse incolis, aut bello cæsis aut hostium metu aufugientibus; certe ultra primum belli impetum hoc incolas sedibus suis exuendi consilium non fuisse adhibitum, res ipsa docet; quorum nullos esse vel captivos abductos, vel servos novis colonis addictos, glebæve, ut loquuntur, adscriptos, deprehendimus. Quod autem majorem novorum colonorum partem in Nylandia confedisse scimus, documento est, in eas partes maximam belli vim ingruisse; cfr. quæ diximus supra p. 52 sq. not. (22).



animos gessisse, ab illa sine dubio, paganos convertendi & subijciendi studio flagrante, etiam laceffitos armisque peritos, vel ex litteris Papæ Gregorii IX, a. 1237 datis, liquet; quas legere & apud VASTOVIVM licet, l. c. Ed. Colon. p. 176, & apud GRUBERUM l. c. p. 261 (qui RAYNALDI citat *Annal. Eccles. T. XIII p. 457*): cfr. A CELSE *Apparat. ad Hist. Sveo-Goth.* Sect. I p. 67. Barbaræ tum gentis, cujus hoc loco nomen *Tavesti*, primum occurrit, crudelitatem & in Svecos atque Christianos odium depingens Pontifex, simul docet, eosdem *Tavestos jam fuisse a Svecis ad Christianam fidem conversos*: quod ostendit, & novæ præcones religionis & novorum sine dubio arma hospitum, interim alius in partes terræ interiores penetrasse, ac solenni ejus temporis convertendi modo veteres irritasse incolas. Quam late vero & religionis Christianæ & imperii Svecici fines extendere valuerint, eo difficilius erit, monumentorum ope destitutis accurate determinare, quo incertiores sumus quibus limitibus Tavastorum regio iis temporibus circumscripta fuerit, & annon hoc nomine pagani Fenni quicunque, coloniæ Svecicæ viciniore, appellari a Svecis (nominis istius, ut videtur auctoribus) consueverint? quorum querelis ad Pontificiam sedem harum rerum notitiam pervenisse, facile intelligitur. Societatem autem Tavastos cum vicinis nationibus, *Careliis* sine dubio, *Ingris*, *Lappis* (*Ruffis* ac forte *Estonibus*) iniisse, iisque instigantibus & adjuvantibus, quibus Svecorum & Christianorum vicinia cum incommoda tum periculosa videbatur, hos aggressos fuisse atque afflixisse, ex iisdem literis discimus; quæ docent *Tavestos illos, procurantibus inimicis Crucis prope positis, ad antiqui erroris reversos perfidiam, cum quibusdam barbaris novellam ecclesiæ Dei plantacionem de Tavestia funditus, Diabolo coadjuvante, subvertisse &c.* Quinam autem

tem illi *Crucis inimici barbarique* fuerint, cum ex Chronico JUSTENI nostri colligere licet, (ubi a *Curonibus & Ruthenis* primos Ecclesiæ Finlandensis Episcopos graviter vexatos esse narrat), tum ex duabus aliis patet Papæ Gregorii IX Bullis, quibus novæ ecclesiæ Finlandensis patrocinium suscepit; quarum una, cum ad *Episcopum & Præpositum Rigensem, Abbatemque de Dunemunde, Cisterciensis Ordinis*, tum ad *Episcopum Lubicensem, ac item ad Episcopum Lincopensem, & Abbatem Gutblandensem, Cisterciensis Ordinis*, data est: ubi dicitur *Finlandensem Episcopum, in Finlandia & terris vicinis magnum populum ydolatrie cultui servientem, evangelicando nomen Domini nostri Jesu Christi, de novo acquisivisse eidem*. Ac additur: *Denique Rutheni, qui propinqui sunt eis, minimum (leg. maxime?) abhorrentes ipsos pro eo quod fidem Catholicam susceperunt, multipliciter deseviunt in eosdem, modis quibus possunt ad eorum interitum & dispendium intendendo*. Quare mandat: *quatenus mercatores de partibus vestris, ne mercimonia cum illis exercent, donec desinant persequi de novo conversos ad fidem in terris eisdem, — cogatis*. Data est hæc Bulla *Perusii X Kal. Februarii, Pontificatus anno II:º (23 Jan. 1229) (71)*. Altera, *Archiepiscopo Upsalensi & Epi-*

O

(71) *Registr. Eccles. Aboëns. Fol. 43*. Hujus non meminit Nob. A CELSE. Præterea aliæ tres ejusdem Pontificis Bullæ, idem argumentum attingentes, in *Reg. Eccles. Aboënsis* comparent, quarum utraque posterior Nobilissimo A CELSE pariter fuit incognita: prima (Fol. 46) eodem quo illa quam mōx laudavimus die (*X Kal. Febr. Pontif. II*) *Perusii* data, qua *Episcopo Lincopensi, Abbati de Guthlandia, Cist. Ord. & Præposito de Wisby* significatur, Papam sub protectione Apostolicæ Sedis & sua *Episcopum, Clerum & Populum Finlandensem recepisse*, eamque ob causam mandatur, *quatenus non permittant (Episcop & Abbas) eos temere molestari, molestatores eorum indebitos — per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compeſcendo*. Hanc significare

& *Episcopo Lincopensi* missa, jubet ut — inhi-beant, ne quis Christianorum paganis in *Karelia*, *Ingria*, *Lappia* & *Watlandia* ferrum, arma vel ligna deferat aut apportet, quo eorum crudelitas in Svecos avertatur: quam crudelitatem sine dubio nova *Colonia* & *Ecclesia Finlandensis*, iis vicina, maxime experta fuit. Data fuit hæc Bulla, *Lugduni* V Id. Jan. Pontificatus III (9 Jan. 1230); de qua commemorat A CELSE l. c. p. 63. *Lappi* quorum hic mentio fit, eos esse puto, qui in nostra *Fennia* (adeoque in *Tava-*storum vicinia) tum adhuc degebant; quos quidem alias Sve-

videtur A CELSE l. c. p. 62, n. 5. Altera (Fol. 44), iisdem *Perusii* item data, XIII Kal. Marcii, eodem anno (Pontificatus II); ubi legitur: *Ex parte venerabilis fratris nostri Finlandensis Episcopi* fuit propositum coram nobis, quod cum in *Dyocesi* sua sit novella Christi plantatio, sic animos quorundam de *Gutlandie* partibus ceca cupiditas occupavit, ut qui gloriantur in nomine Christiano, paganis intendentibus ad exterminium plantacionis ejusdem, in armis, equis, navigiis, victualibus & aliis mercimoniis subvenire presumant; in quo pares aut etiam superiores in malicia sunt illis, dum eis ad impugnandos Christianos necessaria subministrant. Cum autem fideles deceat universos, non ad impedimentum sed augmentum religionis intendere christianæ, --- monemus ---, quatenus pro divina reverentia mercatoribus de *Gutlandia* interdictatis & inhi-beatis expresse, ne paganis predictis in premisis vel aliis audeant subvenire. Etc. Hujus non meminit Nob. A CELSE; sed legitur in *Reg. Ab.* Fol. 44. Mercatores autem *Wisbyenses* magis lucri sui quam propagandæ religionis studio litasse, non unum hoc exemplum demonstrat; Cfr. GRUBER l. c. p. 24. Tertia Bulla data *Anagninæ* Octava Kalend. Decembris, Pontif. anno VI (1232), Papa Militibus Christi in *Livonia* injungit, ut in remissionem peccaminum, ad provinciam *Finlandie*, pro defendenda novella plantacione ad Christi fidem in ea noviter converforum, contra infideles *Ruthenos* personaliter accedentes, cum consilio --- *Finlandensis Episcopi*, qui assumpsit in premisis partibus negotium fidei ex animo prosequendum, defensionem eorum insisterent viriliter & potenter. Etc. Ibidem legitur. Paruisse Ordinem *Livonicum* huic mandato, non est verisimile. De zelo autem & Pontificis, & Episcopi *Finlandensis*, hæc molimina satis loquuntur.

Svecici partes imperii, quam coloniam in Fenniae ora nuper conditam infestasse, credibile vix videatur. *Watlandiam* autem Ingriae fuisse tractum putamus circa *Koporiā* situm; in qua regione etiamnum homines habitant a ceteris Ingris dialecto, vestitu moribusque distincti, qui *Watialaiset* (sing. *Watialainen*) appellantur, quosque Lapponibus olim vicinos (cum hi australius etiamnum habitarent) infestosque fuisse inde colligas, quod *Wassjolats* his inimicus hodieque dicatur? (72). Horum autem hostium insultus maxime Nylandiae oram afflixisse, quibus locis imminentes Tavasti reliquorum illorum paganorum sedibus simul erant viciniore, probabile est; quamvis nec Abonensi regioni pepercisse, ex *IUSTENI* nostri Chronico apparet. Pacatam quidem Fennicam Ecclesiam provinciamque, a prima sua origine ad occupatam usque a Duce Birgero Tavastiam resque hic diligentius constitutas, haud fuisse, vel idem *Chronicon Iuustenianum* satis docet, Bullaeque Papales hoc tempore datae, quotquot Fennicas res attingunt, abunde confirmant. Litterae Papae *Alexandri III*, ad *Upsalensem Archiepiscopum & Suffraganeos ejus & Gutormum ducem*, (de quibus supra jam disputavimus, p. 55, sqq. not. (25)), *Tusculi V Id. Sept.* (inter a. 1163 & 1185) scriptae, aut cum Fennis, quos novi advenae vi

O 2

atque

(72) Radix quidem hujus appellationis in lingua exstare Lapponica videtur, ubi *Wassjotet* odisse significat; sed & hoc verbum ab illo nasci potuit? Ac notabile est, eosdem Lappones hostibus, a quibus olim vexatos se fuisse perhibent, nomen *Tjude* indere, (in quo *Tjchud* veterum Chronographorum Russicorum haud obscure agnoscuntur), & pro quo interdum nomen *Karjeleh* (Carelia) substituunt. Quod magis etiam confirmat, quam supra laudavimus (p. 79) virorum doctissimorum sententiam, qui *Tjchudos* istos Fennici fuisse generis docuerunt. Cfr. *Lexicon Lapponicum* D. D. ER. LINDAHL & JOH. ÖHRLING, in voc. *Wassjolats & Tjude*.

atque armis ad Christianam profitendam religionem cogere pergebant, aut cum vicinis paganis ob ipsam hanc religionem susceptam eos vexantibus, perpetuo pugnatum esse, demonstrant; nec quas ad *Andream, Archiepiscopum Lundensem*, Papa *Innocentius III* dedit, (Vid. A CELSE l. c. p. 52, n. 16), quæque *THOMAM* Episcopum Finlandiæ attingere putantur, quietum in his oris statum rerum produnt: de quibus literis diligentius infra disputabimus.

Interim tamen Svecos & neophytos Fennos non modo propagandæ religionis Christianæ studium diligenter urfisse, sed etiam res suas magis magisque stabilivisse, cum allata evincunt monumenta, tum captum jam a. 1229 consilium Cathedralem Ecclesiam (a *Råndåmaki*?) ad locum aptiorem transferendi, confirmat; de quo negotio binas existimat datas fuisse Bullas Papæ *Gregorii IX* Nob. A CELSE l. c. p. 62, n. 3 & 4, quæ tamen non nisi unica esse videtur (73), sed illa ad assertum nostrum stabilendum admodum idonea: qua quidem, ad *Episcopum Lincopensem, Abbatem de Gutlandia, & Præpositum de Wisby*

(73) Alteram dicit *Perussi XIII Kal. Febr. Pont. II*, datam fuisse; quæ eadem est cujus verba adtulimus, sed cui in *Registro Aboënsi* dies *X Kal. Febr.* recte assignatur, quamque in Bullariis *Örnhiälmano & Peringsköldiano* reperiri, vir Nobil. indicat. Alteram, *Episcopo Fintandensi* datam, qua approbatur translatio illa Ecclesiæ Cathedralis, ubi viderit, non significat, citans modo *ÖRNHELMII Hist. Eccl.* p. 491, quem non nisi de eadem illa superiore loqui, palam est, licet male apud eum dicatur (vitio forte Typographico?) eandem a. jam 1226 datam fuisse, quem annum falsum esse, manifestum facit Dn. A CELSE. Ipse indicat *ÖRNHELMIUS*, ex antiquo *Aboënsis Ecclesiæ Privilegiorum libro* (s. *Registro Aboënsi*) se eandem descripsisse; ubi non nisi una illa, quam laudavimus, reperitur; quam eandem alio loco (p. 464) anno demum 1228 fuisse scriptam asserit, ad *Bullarii* sui testimonium provocans.



by missa, significat Pontifex Finlandensem Episcopum sibi exposuisse, quod in primitiva Christianitatis plantacione (74) in partibus illis, Cathedrales Ecclesia sua fuit in loco minus ydoneo constituta (75): unde petebat, ut (cum) nunc plurima loca, crescente in eisdem partibus per Dei gratiam fide Catholica magis ad hoc commoda esse noscantur, transferri Episcopalem sedem ad locum competencioem in sua Dyocesi mandaremus. Quocirca — mandamus, quatenus inquisita super hoc diligentius veritate, si rem inveneritis ita esse, cum consilio ejusdem Episcopi & Clericorum suorum trans-

O 3

fera-

(74) Itaque non multo post primum Sveconum in has terras adventum conditam, & Episcopalis Sedis hic collocandæ consilium captum fuisse, oportet? De quo tempore, ut a sua ætate jam remotiore, loquitur?

(75) Quis ille locus fuerit, docent hæc verba, Bullæ hujus apographo in Registro vet. Ecclesiæ Aboënsis reperiundo præscripta: Bulla Gregorii de translatione ecclesiæ Cathedralis a Rænthamäki usque huc. Cur veterem illum locum tam incommodum judicaret Episcopus, difficile jam fuerit ostendere, curque hunc in quo nunc extructum reperit Templum Cathedrale, si quidem is ejus consilio delectus fuit, tam parvo intervallo a superiore illo distantem, tanto aptiorem haberet, ut operæ existimaret pretium tanta suscipere molimina? Verba expendens Pontificis, ex alia credas Finlandiæ parte huc transferri Ecclesiam suam Cathedrali & Episcopalem sedem Episcopum voluisse, aut hac ex ora ad aliam transferendi consilium cepisse? Num de loco primi Templi erronea postea obtinuit opinio, unde hoc demum tempore ad Råndamäki Episcopus sedem suam transtulit, forte in Nouis, ubi sculpus fuit S. Henricus, primo collocatam? Sane opus fuisse successu quodam latiore in propaganda religione christiana, indeque nata ampliore regionis hujus cognitione non videtur, ad comparandam locorum adeo vicinorum (ac illa sunt quibus Templum Råndamäkienſe & Aboënſe sita conspiciuntur) opportunitatem. Nec credi facile potest, sermonem esse de Templo quod idem demum hic Episcopus, primum ad hanc oram adveniens, festinanter extruxerit? Res nondum plene liquet.

feratis auctoritate nostra sedem eandem ad locum in eadem Dyocesī magis aptum. Initium quoque condendae urbis (exstruendaeque forte Arcis) Aboēnsis satis mature factum fuisse oportet, si anno jam 1198, quod in vita *Folquini* JUUSTENUS noster tangit, Rutheni hanc urbem incenderunt; a quibus tum factam hic *primam depopulationem* fuisse docet MS. quod supra laudavimus *Palmisköldianum*, quam in causa fuisse simul significat cur nulla *Folquini* ejusdem acta reperirentur. Ac licet hunc maxime impetum, (quem alii similes nominatorum supra barbarorum, in novae ecclesiae Fennicae coloniaeque Svecicae perniciem tanquam conjuratorum, & praecesserant & subsequerantur), ad religionis Christianae qualemcunque in Fennia herbam penitus fere suffocandam vehementer contulisse existimemus (76); Svecos tamen hinc omnes expellere haud valuerunt, adeoque nec prohibere quo minus hi vires mox reficerent, novisque aucti subsidiis superiores denuo evaderent. *Thomae* certe adventum Episcopi, (circa a. 1209?) ali-

(76) In Bulla P. Honorii III ad Episcopum Finlandensem (*Thomam?*) Laterani idibus Januarii Pontif. anno V data (13 Jan. 1221), dicitur: Cum, sicut ex literis --- Upsalen, Archiepiscopi nostro est Apostolatus referatum, Ecclesia tibi commissa "de novo ad agnitionem venerit veritatis", & a circumadjacentibus barbaris nationibus, quae plantationem novellam eradicare nituntur, tribulationes multas sustineat & pressuras, ac earum saxitiam ex subtractione mercimonii possit non modicum cohiberi, auctoritate tibi praesentium indulgemus, ut Christianos circummanentes, ne ad eos navigent & victualia seu alia necessaria deferant --- per censuram ecclesiasticam --- compescas. Vid. VASTÖVIUS Ed. Col. p. 170, & ÖRNHJELM *Vita Ponti de la Gardie*, p. 28; Cfr. A CELSE l. c. p. 58, n. 16. Quod consilium barbaros, commerciis eos intercludendo coercendi, saepe deinde, ut ex nuper allatis patet, a Pontificibus renovatum, haud sane ineptum fuisset, si Christianorum simul mercatorum compesci potuisset lucri fames, sine quorum avida diligentia nec praedam tanti vendere barbari potuissent, unde perpetuum cupiditati suae alimentum accrevit, nec opes tot expeditionibus, navalibus praecipue, suscipiendis, sufficerent.



aliquanto maiorem iis & animum & zelum addidisse, dubium non est; quem in paganismo opprimendo & Christiana propaganda fide & diligentem & non infelicem fuisse, vel inde patet, quod *lucos & delubra, deputata olim ritibus paganorum, quæ "de novo per eum conversi" ad fidem, ecclesiæ suæ voluntate spontanea contulerant*, Pontif. Gregorius IX, litteris *Perusii II Kal. Febr. Pontificatus anno II* (d. 31 Jan. 1229) datis, eidem ecclesiæ concessit & confirmavit (77): quas terras non contemnendæ amplitudinis pretiique fuisse oportet, quoniam partem earundem Cappellano suo Episcopum haud multo post donasse reperimus (78), nec credibile est, eum nihil earum vel sibi vel ecclesiæ suæ Cathedrali reservasse? Cæterum novis hostium & maxime Ruthenorum atque Curonum irruptionibus, quæ Episcopum quoque fugam hinc capessere atque in Gothlandiam abire cogebant, res ecclesiæ suæ vehementer fuisse rursus afflictas, & progressus novæ religionis impeditos, facile intelligitur: donec per expeditionem *Birgeri Ducis*, & maiore huc trajecto exercitu, & Tavastia devicta, novoque imperio accuratius constituto, confirmato, præsidiisque potentioribus munito, insignis plane in his terris rerum conversio contingeret, firmiorque tandem & religionis & reipublicæ securitas & tranquillitas fundamento superstrueretur.

Caus-

(77) De hac re infra, in vita *Thomæ* Episcopi, porro agemus. Cfr. interim A CELSE I. c. p. 62, n. 6. *Delubra* autem, quorum hic mentio fit, ædes aut templa, idolis quasi habitanda tributa ac constructa haud fuisse, sed loca tantum diis venerandis consecrata, forte sepium quodam genere circumdata, notamus. Ædium sacrarum (paganorum cultui dicatarum) nullum habemus nomen vernaculum, nec vel ulla earum ad nos pervenit memoria, vel condendarum consilium conditioni ingenioque gentis convenit. Cfr. supra p. 93.

(78) Etiam de hac re infra, in vita Episcopi *Thomæ*, diligentius disputabitur. Cfr. A CELSE I, c. p. 63, n. 6, & p. 66, n. 21.



Causas, easque graves & idoneas expeditionis a BIRGERO *Jarlo*, iussu nomineque Regis ERICI affinis sui, susceptæ, post adductas supra de incursionibus, odio hostili & crudelitate Tavaistorum in ecclesiam Fennicam Christianam expromtæ querelas & documenta, opus non est ut operose exquiramus. Magno autem studio sumtuque apparatus fuisse bellum, classemque insignem & numerosam ad Tavaistos domandos fuisse missam, veteri scriptori facile credimus (79); licet dubium non sit, quin poetâ coloribus, pro modulo ingenii, narrationem suam exornare studuerit, expeditionemque ad paganos oppugnandos comparatam, magnifice laudare.

De barbarorum porro diligentia consilioque contra Svecorum sese impetum muniendi atque tuendi quod additur, minorem fidem mereri credas; quos ad latrocinia potius exercenda imparatosque invadendos & omni sævitia vexandos promptos, quam ad iustum bellum propulsandum sollertes instructosque fuisse, existimare decet: quippe nulli nec communi parentes imperio, nec disciplinæ militari adsvetos. Quare nec sese defendere acriter valuisse, nec magnum Svecis eos aggredientibus terramque eorum armata manu intransitibus negotium exhibuisse, videntur. An de bello tanta vi sibi inferendo apparatuque hostium tam diligentî ac ingenti quidquam antea resciverint, mature quidem satis ad cavendum, dubitari etiam potest. Hoc autem certum est, occurrisse Tavaistos Svecis, seseque defendere conatos, sed fusos mox fugatosque fuisse, ac quotquot eorum hostium in manus

(79) Auctori anonymo qui Svecice *Chronicon* composuit *Rhythmicum Majus*; Edit. Hadorph. p. 21 & 22: quem ERICUS OLAI unice sequitur, *Hist. Svecor. Gothorumque* Ed. *Messen.* in 4:0 p. 108; Ed. *Locentii* (Holm. 1654, 8:0) p. 58. Ipsi eventui cœvi auctores, qui has res explacent, desiderantur.